

LLENGUA I ESTAT

Suïssa i Espanya davant la diversitat lingüística

Vicenta Tasa Fuster

PUV
UNIVERSITAT
DE VALÈNCIA

LLENGUA I ESTAT

SUÏSSA I ESPANYA
DAVANT LA DIVERSITAT LINGÜÍSTICA

LLENGUA I ESTAT

SUÏSSA I ESPANYA DAVANT LA DIVERSITAT LINGÜÍSTICA

Vicenta Tasa Fuster

UNIVERSITAT DE VALÈNCIA

Aquesta publicació no pot ser reproduïda, ni totalment ni parcialment, ni enregistrada en, o transmesa per, un sistema de recuperació d'informació, en cap forma ni per cap mitjà, sia fotomecànic, fotoquímic, electrònic, per fotocòpia o per qualsevol altre, sense el permís previ de l'editorial.

© Dels textos: Vicenta Tasa Fuster, 2019

© D'aquesta edició: Universitat de València, 2019

Maquetació: Celso Hernández de la Figuera

Disseny de coberta: Celso Hernández de la Figuera

Correcció: Francesc Sellés

ISBN: 978-84-9134-481-0

*A Júlia i a Anselm,
per raons ben diverses*

Si no fora pels drets dels grups diferenciats, els membres de cultures
minoritàries
no podrien tenir la mateixa capacitat per a viure i treballar en la seua pròpia
llengua que els membres de les cultures majoritàries tenen garantits.

WILL KYMLICKA, *Ciutadania multicultural*

El grau de llibertat d'una persona o d'un poble per a elegir com
desitja viure
ha de considerar-se en vista de les demandes d'altres valors ... La
llibertat dels
forts, siga econòmica o física, ha de ser restringida ... perquè el
respecte pels
principis de la justícia o sentir vergonya per la flagrant desigualtat
de tractament,
és tan bàsic en les persones com el desig de llibertat.

ISAIAH BERLIN, *Dos conceptes de llibertat*

Bidean arrastoak uztea.
Itzulera ez gorrotatzearen heinekoa da.
Lehengo artzain eta garraiaketa bideak
ez garamatzate jada inora,
ez bada gauzen senera, hitzez-hitzez,
ez bada geure baitara.

TERE IRASTORTZA

Procuramos no fondo da entraña
tódalas sombras da pantasma,
o desterro da bruxa...
a soidade da princesa...
a derrota da amazona...
Deixamos pegadas de sangue
nas alleas terras da palabra.

ANA ROMANÍ

A les paraules demano camins
que ens assenderin les noves petjades.
Uns altres llavis que deixin carmí
en els vidres extrems dels vells miratges.
Noves mans, llengua nova, nous sentits.

MARIA-MERCÈ MARÇAL

Pobre siglo veinte
que ha visto morir tantas culturas
que ya nadie recuerda.
Yo nací en el siglo veinte. Eso me gusta.
Es como haber estado en los postres
de una última fiesta.
La fiesta del olvido de los hombres
y las lenguas
la finalización de una batalla sin principio.
El siglo de la voz de las mujeres.
Pobre siglo veinte.
Yo nací en él. Nací en él. Y le he sobrevivido.

ANA TAPIA

ÍNDEx

INTRODUCCIÓ

1. JERARQUIA LINGÜÍSTICA I SEGURETAT LINGÜÍSTICA
 - El concepte de jerarquia lingüística
 - El concepte de seguretat lingüística
2. LA REALITAT PLURILINGÜE D'ESPANYA I SUÏSSA
 - Les llengües d'Espanya
 - Les llengües de Suïssa
3. LA CONFORMACIÓ DELS ESTATS NACIÓ CONTEMPORANIS I EL PLURILINGÜISME. ESPANYA I SUÏSSA, MODELS DIVERGENTS
 - La conformació de l'estat nació espanyol i les llengües espanyoles
 - La conformació històrica de l'estat nació suís i les llengües d'ús oficial
4. EL RECONeixEMENT CONSTITUCIONAL I JURÍDIC DEL PLURILINGÜISME A ESPANYA I SUÏSSA
 - La pluralitat lingüística suïssa i l'ordenament legal-constitucional
 - La diversitat lingüística espanyola i l'ordenament legal-constitucional
 - Una visió general del reconeixement legal-constitucional de les llengües de Suïssa i Espanya

LA REALITAT PRÀCTICA DELS DRETS LINGÜÍSTICS.

5. DESIGUALTAT DE LLENGÜES, DESIGUALTAT DE DRETS, CIUTADANS DESIGUALS

- Reconeixement de les comunitats lingüístiques i dels grups lingüístics a Suïssa i Espanya
- Relacions amb l'Administració i les institucions
- Ensenyament
- Onomàstica i toponímia
- Mitjans de comunicació i noves tecnologies
- Cultura
- Àmbit socioeconòmic i activitats socials privades

6. SEGURETAT LINGÜÍSTICA I JERARQUIA LINGÜÍSTICA A SUÏSSA I ESPANYA

- Les llengües nacional-estatals generals
- Les fronteres lingüístiques
- Territorialitat oficial monolingüe, bilingüe i trilingüe
- Llengües incloses i llengües excloses
- Llengües grans, llengües menudes
- Llengües minoritàries, llengües minoritzades
- Drets i polítiques públiques en l'àmbit oficial
- Drets, usos i polítiques en els àmbits privats i socials de repercussió pública
- Seguretat lingüística i jerarquia lingüística a Espanya i Suïssa
- Conflictes identitaris i nacionals al voltant de les llengües

7. LES POSICIONS POLÍTIQUES A FAVOR DE LA JERARQUIA LINGÜÍSTICA I DE LA SEGURETAT LINGÜÍSTICA A ESPANYA

1. El castellà/espanyol, única llengua oficial
2. Reforçar la jerarquia lingüística i garantir la preeminència del castellà
3. Defensa de la situació actual
4. Quatre llengües oficials a tot l'Estat i bilingüisme educatiu, social i institucional en les comunitats autònomes amb llengües cooficials

5. Quatre llengües oficials a tot l'Estat i bilingüisme en les comunitats amb llengua pròpia, aprofundint (o no) en les polítiques de suport a les llengües pròpies
6. Quatre llengües oficials a tot l'Estat i monolingüisme oficial en les comunitats amb llengua pròpia, respectant els drets lingüístics personals dels castellanoparlants

CONCLUSIONS

Canviar la Constitució, canviar les polítiques

BIBLIOGRAFIA

ABREVIATURES, ACRÒNIMS I SIGLES

AILA	Association Internationale de Linguistiques Appliquée
ASL	American Sign Language
AVL	Acadèmia Valenciana de la Llengua
ARG.	Aragonés
Arn.	Aranés
art.	Article
Ast.	Asturleonés
Ber.	Berber
BNG	Bloc Nacionalista Gallec
BOE	Boletín Oficial del Estado
CAL	Coordinadora d'Associacions per la Llengua catalana
Cast.	Castellà
Cat.	Català
CELRM	Carta Europea de Llengües Regionals o Minoritàries
CIEMEN	Centre Internacional Escarré per a les Minories Ètniques i les Nacions
CIIP	Conférence Intercantonale de l'Instruction Publique de la Suisse Romande et du Tessin
CILA	Commission Interuniversitaire Suisse de Linguistique Appliquée

CIU	Convergència i Unió
CORSI	Società cooperativa per la Radiotelevisione svizzera di lingua italiana
DNI	Document Nacional d'Identitat
DOUE	Diari Oficial de la Unió Europea
DSGS	Deutschschweizer Gebärdensprache
DUDL	Declaració Universal dels Drets Lingüístics
ERC	Esquerra Republicana de Catalunya
FAES	Fundación para el Análisis y los Estudios Sociales
Gal.	Gallec
Haq.	<i>Haquetya</i>
ISL	International Sign Language
IU	Izquierda Unida
ICV	Iniciativa per Catalunya, Verds
LAPAOA	Llengua aragonesa pròpia de l'àrea oriental d'Aragó
LAPAPIPA	Llengua aragonesa pròpia de l'àrea pirenaica i prepirenaica d'Aragó
LOGA	Llei federal, de 21 de març de 1971, d'organització general de l'Administració
LOMQE	Llei orgànica 8/2013, de 9 de desembre, per a millorar la qualitat educativa
LSC	Llengua de signes catalana
LSE	Llengua de signes espanyola
LSF	Llengua de signes francesa
LSI	Llengua de signes italiana
MSJ	Moviment Separatista Jurassià
PEN	Poets, Essayists and Novelists
PIB	Producte Interior Brut
PNB	Partit Nacionalista Basc
Port.	Portugués

PP	Partit Popular
PSC	Partit dels Socialistes de Catalunya
PSOE	Partit Socialista Obrer Espanyol
RAE	Real Academia Española
RJ	Reagrupament Jurassià
RTVE	Ràdio Televisió Espanyola
RTVV	Ràdio Televisió Valenciana
SRG.D	Schweizerische Radio und Fernsehgesellschaft. Deutschschweiz
SRG SSR	Schweizerische Radio und Fernsehgesellschaft; Société Suisse de Radio diffusion et Télévision; Società Svizzera di Radiotelevisione; Sociedad Svizra da Radio e Televisiun
SSR	Societad regiunala SRG SSR Svizra Rumantscha
STSR	Société de radiodiffusion et de télévision de la Suisse romande
STC	Sentència del Tribunal Constitucional
TDT	Televisió Digital Terrestre
UE	Unió Europea
ULEPICC	Unión Latina de Economía Política de la Información, la Comunicación y la Cultura
UNESCO	Organització de Nacions Unides per a l'Educació, la Ciència i la Cultura
UPJ	Unió de Patriotes Jurassians
UPN	Unió del Poble Navarrés
UPYD	Unión, Progreso y Democracia

INTRODUCCIÓ

Espanya no ha resolt bé la qüestió de la seua diversitat lingüística. La Constitució de 1978 era un pas avant, indiscutible en termes històrics, sobretot si el comparem amb el totalitarisme franquista; però la solució de 1978 s'ha demostrat limitada i curta, legitimadora de la desigualtat de llengües i de la desigualtat de drets lingüístics. L'Estat, entés com a institucions i poder centrals, o no ha assumit mai, de fet, la diversitat de llengües com un fet propi de la realitat espanyola, del que és Espanya, o, si ho ha fet, ha sigut reafirmant el predomini del castellà i considerant la resta de llengües com una qüestió secundària, menor, «autonòmica». La jerarquia lingüística està profundament arrelada en l'ADN del sistema de poder polític i institucional central i en les polítiques públiques que s'hi promouen. Especialment, en les formacions socials i polítiques més conservadores, però no exclusivament.

Al nostre entendre, la ideologia de la jerarquia lingüística i la concepció essencialista de la nació espanyola i de l'estat nació espanyol com una realitat monolingüe estan en l'origen de la inadequada resposta, des d'una òptica liberaldemocràtica, a la diversitat lingüística pròpia i és, també en la nostra opinió, una de les causes de les fortes tensions nacionalitàries d'Espanya.

Aquest llibre, fet des de la perspectiva del Dret Constitucional, aspira, en primer lloc, a posar de manifest que el sistema legal-constitucional sobre la diversitat lingüística espanyola es fonamenta en el principi de

jerarquia lingüística i, per tant, no tracta igual a tots els ciutadans. En segon lloc, aspira també a demostrar que, en altres llocs amb diversitat lingüística similar a l'espanyola, la lògica juridicoconstitucional i política seguida no ha estat la mateixa i ha avançat a una major seguretat i tranquil·litat lingüístiques. I, en tercer lloc, reflexionar sobre propostes i els debats actuals per a mantenir el principi de jerarquia lingüística en la resposta a la diversitat lingüística pròpia o, per contra, com és la nostra intenció, assumir plenament la nostra diversitat lingüística i avançar cap a la seguretat lingüística també a Espanya.

El sentit i objectiu de l'estudi, per tant, és mostrar com el principi de jerarquia lingüística regeix de fet el sistema de reconeixement legal i constitucional de les llengües autòctones espanyoles i com això comporta que no tots els ciutadans tinguen els mateixos drets lingüístics. La nostra anàlisi està feta des del Dret Constitucional, un àmbit d'estudi que al País Valencià pràcticament no s'ha acostat a l'examen del fenomen lingüístic. Hi tenim en compte també aspectes de l'anàlisi de les polítiques públiques de la ciència política i aproximacions fetes des de la sociolingüística. Pel que fa a la perspectiva teòrica, la nostra aproximació als drets lingüístics es fonamenta en les aportacions del multiculturalisme liberal anglosaxó i s'allunya, en conseqüència, de les concepcions descriptives de l'estatalisme analític que sacralitza la llei i ignora que sempre és producte del poder polític i d'un sistema concret de valors, concepció del món i ideologies més o menys coherents.

Ho fem comparant la legislació constitucional i legal bàsica sobre la diversitat lingüística de Suïssa i d'Espanya, i els eixos centrals de les polítiques públiques que intenten materialitzar allò que formalment estableix el sistema legal o que, per contra, no ho fan o ho fan insuficientment. Hem considerat comparar Suïssa i Espanya perquè en matèria de diversitat lingüística tenen bastants semblances: 12

llengües Espanya, 8 llengües Suïssa, quatre llengües grans els dos països i diverses llengües menudes en els dos casos. I ho hem fet també perquè la resposta suïssa a la diversitat lingüística pròpia i la seua construcció nacional-estatal moderna ha estat profundament diferent de l'espanyola. En això i en altres aspectes, tot i formar part d'Europa i ser països desenvolupats, hi ha una distància notable. Només cal recordar que Espanya és un país amb una extensió dotze vegades més gran que Suïssa, té cinc vegades la població de Suïssa, una densitat de població que és la meitat del país centreeuropeu, un percentatge de residents de nacionalitat estrangera que és la meitat del suís, un PIB nominal que és la tercera part de Suïssa, i un nivell de desenvolupament humà i de desigualtats socials pitjors que els de Suïssa.

Dividim el llibre en set capítols, que aspiren a donar una visió global i coherent de la realitat estudiada. La «Introducció» tracta sobre l'objecte, l'estructura i els objectius del llibre de manera breu i concisa.

El primer capítol del treball («Jerarquia lingüística i seguretat lingüística») se centra en l'explicació dels dos conceptes centrals del llibre. El primer configura un sistema de valors i ideologies que, sovint de manera implícita i natural, considera que hi ha unes llengües (o variants lingüístiques) més importants que les altres, i que les llengües o variants superiors han de tenir, en conseqüència, un reconeixement legal i un prestigi social més elevats. Aquesta construcció ideològica, estesa en moltes de les societats plurilingües, contribueix a facilitar la imposició social del domini d'unes llengües, unes variants lingüístiques, i per tant uns parlants, sobre les altres llengües o variants d'una llengua. Aquest principi de jerarquia lingüística és el que regeix força reconeixements constitucionals i legals de la diversitat lingüística i les polítiques públiques pel que fa a les llengües.

Per contra, el concepte de seguretat lingüística, definit per Réaume dins del debat sobre el multiculturalisme liberal

canadenc i anglosaxó, fa referència a les condicions i garanties de tot tipus que possibiliten que en contextos plurilingües les persones que pertanyen a una comunitat lingüística determinada puguin viure i usar la seua llengua en totes les situacions socials de manera segura i no hagen de canviar de llengua en contra de la seua voluntat.

Els dos conceptes, sorgits fa dècades en l'àmbit de la lingüística, han evolucionat en el seu significat fins a esdevenir conceptes útils per a distintes ciències socials (sociologia, sociolingüística, politologia o dret) per a referir-se al reconeixement social, polític i legal de diferents llengües en contacte en un mateix espai polític i territorial, i a la lògica que orienta l'actuació del poder (polític, econòmic, social, religiós i de tot tipus) envers les llengües en contacte.

El capítol segon del llibre («La realitat plurilingüe d'Espanya i Suïssa») té dos objectius. El primer, qüestionar el discurs fal·laç de l'excepcionalitat lingüística espanyola, tant quan parla d'una diversitat lingüística excepcionalment i quasi anòmalament elevada com quan afirma, en abstracte, que a Espanya es fa un reconeixement i un tractament estatal de la diversitat lingüística autòctona «equilibrat» i «molt» favorable a les llengües diferents a la castellana i que els únics «excessos» es produeixen en algunes comunitats autònomes que volen «imposar» la seua llengua pròpia en detriment del castellà. El segon objectiu és descriure la realitat plurilingüe espanyola, que abasta un total de 12 llengües autòctones amb diferents graus de reconeixement legal, polític o administratiu. Així, a més, del castellà/espanyol, declarada llengua de l'Estat en la Constitució i del valencià/ català, el gallec (dit *A fala* a Extremadura i gallec-asturià a Astúries) i basc/èuscar que són llengües oficials en la major part del territori on són parlades, igual que l'aranés/occità, oficial a Catalunya; cal destacar l'existència de l'asturleonés (dit asturià a Astúries i lleonés a Castella i Lleó), de l'aragonés, de l'àrab, el

tamazight, el portugués, el haquetia i el caló; tot i que, en ocasions, no tinguen cap mena d'atenció legal o administrativa.

En la tercera part («La conformació dels estats nació contemporanis i el plurilingüisme. Espanya i Suïssa, models divergents») expliquem que considerem que és en la conformació de l'estat nació i la mirada del nou subjecte polític naixent, «la nació», sobre les llengües dels seus ciutadans el factor que és a la base del reconeixement o la negació constitucional, institucional i legal de la diversitat lingüística interna. Compararem breument el cas d'Espanya i el de Suïssa, models divergents en la creació de l'Estat nació i del reconeixement lingüístic, per a valorar com el nacionalisme espanyol, històricament essencialista, uniformista i defensor de la supremacia «natural» del castellà ha alimentat un discurs i una pràctica lingüística negadora i sovint perseguidora legalment de la diversitat lingüística pròpia, i, quan l'ha reconeguda, ho ha fet de manera jeràrquica, mantenint la supremacia del castellà. Per contra, Suïssa es configura com a estat nació reconeixent el plurilingüisme intern en contra del que havia estat la tradició de la Confederació Helvètica en l'època medieval i moderna, i, a més, estableix un sistema legal-constitucional que garanteix uns nivells molt elevats de seguretat lingüística als seus ciutadans.

Partint d'aquesta reflexió, en el capítol quart fem un estudi comparat del «reconeixement constitucional i jurídic del plurilingüisme a Espanya i Suïssa» que posa de manifest una resposta diferent de tots dos estats a problemes diferents pel que fa al reconeixement constitucional, normatiu i polític que tenen les diverses llengües suïsses i espanyoles, incloses les minories lingüístiques més minúscules o extremes. S'hi mostra, doncs, el reconeixement del plurilingüisme en el bloc constitucional i la normativa lingüística bàsica dels dos estats i es posa de manifest la seua divergència consubstancial ja que un

(Espanya) parteix, de fet, del principi de jerarquia lingüística i poder polític desigual de cada comunitat lingüística com a fonament del reconeixement jurídic i motor de les polítiques públiques; i l'altre (Suïssa) ho fa de la voluntat de generar seguretat lingüística i del reconeixement de l'existència de comunitats lingüístiques sense valorar-ne el poder.

Hi analitzem de manera comparada els nivells de reconeixement de les llengües, la relació entre organització territorial i reconeixement lingüístic, els plurilingüismes i monolingüismes individuals, les llengües primera, segona i tercera en l'ensenyament, la relació entre llengües grans i minoritàries, la diglòssia lingüística i la seua relació amb el reconeixement lingüístic, l'aplicació dels principis de llibertat de llengua i de territorialitat lingüística, les respectives jurisprudències constitucionals, i els que considerem aspectes centrals en què es diferencien els dos models de reconeixement de la diversitat lingüística.

Analitzada la realitat legal-constitucional, tractem en el capítol cinqué («La realitat pràctica dels drets lingüístics. Desigualtat de llengües, desigualtat de drets, ciutadans desiguals»), d'estudiar detalladament per àmbits de la vida social la garantia concreta dels drets lingüístics per matèries com ara el reconeixement de les comunitats lingüístiques, les relacions amb l'Administració i les institucions, l'ensenyament, els mitjans de comunicació i noves tecnologies, la cultura, o els àmbits socioeconòmics i les activitats socials privades; seguint les set categories en què distribueix els drets lingüístics la Declaració Universal dels Drets Lingüístics, realitzada pel PEN Club International i el CIEMEN, amb el suport tècnic de la UNESCO.

Hi tractarem d'observar, des de l'anàlisi de les polítiques públiques, fins a quin punt es materialitzen els drets reconeguts en l'ordenament legal-constitucional; partint en tot moment de la consideració que, si els drets lingüístics formals i materials no són els mateixos i els poders públics no fan el que siga necessari per a remoure

aquesta realitat, s'està atemptant contra el dret fonamental a la igualtat de tracte i possibilitats de desenvolupament vital de tots els ciutadans.

La part sisena del llibre («Seguretat lingüística i jerarquia lingüística a Suïssa i Espanya») tracta d'analitzar els aspectes bàsics que permeten afirmar que, mentre que el sistema de drets lingüístics de Suïssa s'acosta o tracta de garantir la seguretat lingüística, sobretot, dels parlants de llengües nacionals i oficials, el sistema espanyol es fonamenta en el principi de jerarquia i només garanteix la seguretat lingüística als parlants de la llengua oficial de l'Estat, el castellà.

El capítol seté («Les posicions polítiques a favor de la jerarquia lingüística i de la seguretat lingüística a Espanya») explora les posicions dels partidaris de reforçar la jerarquia lingüística i d'avançar cap a la seguretat. No parlem de debat, perquè pràcticament no hi ha un debat obert entre les diferents posicions.

El capítol final («Conclusions: canviar la Constitució, canviar les polítiques») no són unes conclusions sistemàtiques convencionals, sinó una reflexió que defensa el canvi de la Constitució i la legislació general en matèria de llengües i que demana també un canvi profund en les polítiques públiques lingüístiques; sabent que això està en funció, com sempre, de la voluntat i les possibilitats de la política i les correlacions de forces entre les diferents posicions. El volum es clou amb la bibliografia citada al llibre.

1. JERARQUIA LINGÜÍSTICA I SEGURETAT LINGÜÍSTICA

El propòsit d'aquest capítol és explicar dos conceptes centrals per a aquest treball, tenint en compte el debat que hi ha sobre el multilingüisme en les ciències socials que tracten el fenomen polític en un sentit ampli, tant en el dret com en la ciència política, la teoria del dret, teoria política, teoria de l'Estat o la sociolingüística, entre d'altres. I ho farem de manera específica considerant la profunda revisió a què ha estat sotmesa, en les últimes dècades, la teoria liberaldemocràtica sobre els drets col·lectius en el seu debat amb les concepcions comunitaristes, i que ha comportat un intent seriós de conciliar el proteccionisme cultural i lingüístic del comunitarisme, sovint vinculat a concepcions nacionalitàries properes a «la construcció de l'Estat des de la nació» o *nation-building*, amb les teories liberaldemocràtiques que figuren a la base de les societats democràtiques pluralistes contemporànies.

Un procés de debat intel·lectual que busca construir discursivament propostes de redefinició de la comunitat política, basades en el pluralisme multiculturalista i crítiques amb les concepcions nacionalitàries tradicionals, que solen estar pròximes a «la construcció de la nació des de l'Estat» o, el que és el mateix, al nacionalisme d'Estat, sovint autoritari i antipluralista quan parla de la nació estat.

La primera secció d'aquest capítol centrarà l'atenció en la noció de jerarquia lingüística, com a concepció implícita dominant en la regulació legal-constitucional de la diversitat lingüística per bona part dels estats nació contemporanis i,

de manera concreta, en la Constitució espanyola de 1978. Tractarem de mostrar l'origen del concepte i l'evolució del seu significat, així com el seu valor descriptiu i analític.

La segona secció explica el concepte de seguretat lingüística, situant-lo en el context intel·lectual en què naix, la seua evolució i el sentit que li donem en aquest treball, que ens serà d'utilitat en la reflexió final d'aquesta investigació.

EL CONCEPTE DE JERARQUIA LINGÜÍSTICA

El concepte de *jerarquia lingüística* és utilitzat, per primera vegada, pel lingüista Noan Chomsky amb un sentit ben diferent del que tindrà posteriorment en les ciències socials. Chomsky (1956 i 1959) fa servir el terme *jerarquia lingüística* per a descriure «les propietats dels tipus de *llenguatges formals* i les *gramàtiques* corresponents amb relació a la seua complexitat computacional» (Gallego, 2008). La jerarquia lingüística de la qual parla Chomsky fa referència a l'existència de quatre tipus de llenguatges formals i que cada llenguatge comporta un tipus diferent de problemes i lògiques distintes pel que fa a la computació.

Posteriorment i partint dels estudis de Chomsky, Marcel-Paul Schützenberger (1963) desenvoluparà la teoria dels llenguatges formals i les seues relacions. Els treballs de Chomsky i de Schützenberger van ser essencials per al desenvolupament de les ciències de la computació i de la lingüística contemporània i fixaren el concepte de jerarquia lingüística, relacionada amb els llenguatges formals, que rep també el nom de jerarquia de Chomsky o de jerarquia de Chomsky-Schützenberger.

Ara bé, les troballes de Chomsky van anar més enllà de l'àmbit de la computació, i comportaren una revolució radical en l'estudi científic de les llengües i de les seues gramàtiques. En aquest sentit, la principal troballa de

Chomsky fou demostrar que únicament la gramàtica transformacional o que tenia en compte el context podia explicar la complexitat de les llengües naturals o parlades pels éssers humans.

De fet, Chomsky demostrà que, en concret, la llengua anglesa presentava característiques que no podien ser reflectides ni per les gramàtiques tradicionals, que posaven l'accent en la història del lèxic i les estructures gramaticals formals, ni per les gramàtiques més modernes, que posaven l'atenció en l'estructura de la frase. Chomsky posarà, així, les bases de la gramàtica generativa i transformacional que és el paradigma científic que ha dominat la lingüística des d'aleshores, i que ha contribuït a distingir entre «llengua cultivada», vinculada a les gramàtiques tradicionals, i les «llengües naturals», que parlen les persones, i a les quals ens referirem més avant.

Val a dir que aquesta idea de la jerarquia lingüística de Chomsky i Schützenberger descriu el grau de permeabilitat o impermeabilitat d'unes estructures lingüístiques respecte a altres estructures lingüístiques. Així doncs, el concepte només es refereix a l'existència d'una més o menys gran capacitat de determinats llenguatges per a ser impermeables a la presència i el contacte d'altres llenguatges. No hi ha, per tant, en aquesta referència al concepte *jerarquia lingüística* cap mena d'idea de poder o de desigualtat en els usos socials de les llengües.

De fet, la lingüística actual, quan estudia els fenòmens de la variació lingüística i la lògica que segueixen els canvis i les innovacions en les llengües i les influències que exerceixen entre si les llengües en contacte utilitzen també la paraula *jerarquia*, dins del concepte *jerarquia d'estabilitat de les categories lingüístiques*, per a determinar quins són els aspectes d'una llengua més proclius a transformacions i els més estables. Generalment, es considera que la part més inestable de les llengües és el lèxic, seguida de la morfologia i la sintaxi i, en darrer lloc, la fonètica. Amb tot,

no hi ha consens entre els autors i la jerarquia d'estabilitat de les categories lingüístiques, depén sovint de la llengua, de la realitat sociolingüística, del prestigi de les llengües i de les situacions de contacte de llengües (Valls, 2013).

Caldrà esperar fins que els estudis sobre llengües en contacte tinguin en compte els aspectes sociolingüístics perquè el concepte canvie el seu sentit. I també que els estudis de teoria política, de dret o de ciència política posen de manifest les desigualtats de poder, de drets o de consideració social de les diferents llengües i, per tant, dels seus parlants en societats on hi ha la convivència de parlants de diverses llengües. Serà llavors quan el concepte *jerarquia lingüística*, unit sovint al de *supremacisme lingüístic*, canvie el seu significat i subratlle el diferent tractament que reben les llengües dels diversos poders i àrees de poder, i com d'aquesta manera els parlants d'unes llengües o d'unes varietats lingüístiques ocupen una posició subalterna respecte als parlants d'unes altres llengües o varietats lingüístiques.

En aquest sentit, és necessari recordar que les llengües no són un simple instrument d'intercomunicació entre les persones individualment considerades; sinó que, essencialment, són sistemes d'expressió que defineixen i configuren la realitat immediata i global, i alhora són instruments de representació simbòlica, d'identificació i d'afirmació de les diferents comunitats humanes, ja que connoten significats compartits, generen identitat i delimiten una comunitat de parlants determinada (Lamuela, 1994).

En conseqüència, en les comunitats polítiques amb llengües en contacte, l'existència de poder lingüístic i de jerarquia lingüística va lligada al fet que els parlants de les llengües dominants i considerades, com hem vist, amb valors *positius* de superioritat i de més utilitat, siguen també considerats persones superiors per tal com són més cultes i preparades. I, en sentit contrari, els parlants de les

llengües situades en la part inferior de la jerarquia lingüística siguen considerats amb el valor que s'atorga a la seua llengua; és a dir, com a persones socialment i culturalment inferiors. De fet, les dinàmiques de jerarquia lingüística van lligades, molt sovint, a situacions de desigualtat socioeconòmica i domini social, de diglòssia en els usos de les llengües i de conflicte social i polític al voltant de les llengües en contacte.

En la construcció del discurs ideològic sobre l'existència d'unes «llengües superiors» i unes «llengües inferiors», o sobre les formes superiors i inferiors de parlar o d'escriure una llengua, té una funció determinant la confusió entre llengua escrita i llengua en general, i la consideració de la llengua escrita cultivada com la forma superior d'una llengua i la parla oral habitual i tradicional com a formes defectives o errònies d'una llengua cultivada. Aquesta idea, tot i estar socialment molt estesa, no té cap fonament científic, d'acord amb els principis de la lingüística contemporània (Moreno Cabrera, 2015: 61-82).

En aquest sentit, el que anomenem «llengua» és una abstracció, les persones no parlem «una llengua», sinó una «varietat lingüística pròpia» que s'assembla a les varietats territorials i socials que parlen persones amb les quals podem comunicar-nos sense massa dificultats. Així, de manera abstracta, considerem «llengua» la suma de les varietats de parles territorials i socials relativament semblants i suficientment diferents d'altres conjunts de varietats lingüístiques amb què la comunicació resulta molt difícil o impossible.

Les úniques llengües naturals són les varietats lingüístiques parlades, que estan en transformació permanent i que tenen el mateix valor lingüístic i comunicatiu per a qualsevol grup de parlants que comparteixen un mateix codi comunicatiu; o, dit en altres paraules, cap varietat o parla social o geogràfica no és superior a cap altra en termes lingüístics (Saussure, 1991).